

Sociale mobiliteit en verwachtingen ten aanzien van films

Stijn Daenekindt & Henk Roose¹

Summary

Social mobility and expectations towards films.

The present study focuses on the effect of social mobility on taste: is taste predominantly shaped during primary socialization, or is it the result of a multitude of socializing experiences? As a measure of taste we consider four aesthetic expectations towards films – attitudes towards innovative, emotional, action and normative dimensions of films. Using data from a large-scale survey among the Flemish population (n = 2,849) and applying diagonal reference models, results show that each disposition is affected differently by social mobility. The innovative disposition is guided by the socialization context associated with the highest social status. The emotional and action disposition are influenced by both primary and secondary socialization, and the normative disposition is predominantly shaped by the secondary socialization context. We explain these different effects by the specific nature and status of the different dispositions.

1. Inleiding

Er is heel wat onderzoek verricht naar de samenhang tussen smaak en sociale positie. Econoom en socioloog Thorstein Veblen heeft het in 1899 al over de *conspicuous consumption* van de heersende klasse (Veblen, 1899). Tachtig jaar later beschrijft Pierre Bourdieu in *Distinction* (1984) de homologie tussen de positie van individuen in het sociale veld en hun culturele praktijken. Meer recent meent Richard Peterson (1992) een verschuiving waar te nemen waarbij sociale distinctie niet langer voortvloeit uit het etaleren van een voorkeur voor ‘hoge’ cultuur, maar veeleer van een omnivore smaak waarbij zowel legitieme als populaire cultuuruitingen

worden gewaardeerd. Dit onderzoeksveld kan ondertussen bogen op een eerbiedwaardig groot aantal empirische studies, ook in het Nederlandse taalgebied (zie onder meer Dimaggio & Useem, 1978; Elchardus & Siongers, 2007; Peterson & Simkus, 1992; Roose & Vander Stichele, 2010; Van Eijck, de Haan & Knulst, 2002; Van Eijck & Lievens, 2008; Van Rees, Vermunt & Verboord, 1999).

In dit artikel willen we op twee manieren bijdragen aan dit onderzoeksveld. In eerste instantie maken we gebruik van esthetische disposities als indicator voor smaak. Doorgaans worden hiervoor immers culturele praktijken gebezigd. Deze disposities verwijzen naar diepere, onderliggende verwachtingen die individuen hebben ten aanzien van kunst en kunnen worden gezien als een empirische vertaling – zij het slechts een gedeeltelijke – van de habitus (Bourdieu, 1984). In die zin gaan we na *hoe* individuen kunst appreciëren, veeleer dan *welke* kunst ze waarderen. Zo vermijden we validiteitsproblemen die verbonden zijn aan het gebruik van concrete culturele praktijken als indicatoren voor onderliggende preferenties. Cultuurconsumptie is een vorm van sociaal handelen (Chan & Goldthorpe, 2007) en kan dus beïnvloed worden door andere zaken dan louter smaak. Dit is zeker het geval wanneer we publieke handelingen in overweging nemen (Roose, 2008b; Roose & Vander Stichele, 2010). Hiermee willen we geenszins afbreuk doen aan onderzoek naar concreet gedrag. Gedrag – zij het consumptie of participatie – en smaak zijn immers allebei onderdelen van cultureel kapitaal (Katz-Gerro & Yaish, 2008).

In tweede instantie willen we met dit artikel bijdragen aan de cultuursociologische literatuur door ons te concentreren op het effect van sociale mobiliteit – dit is de verandering in sociale positie van een individu door de tijd heen – op smaak. Meer specifiek richten we onze aandacht op intergenerationele mobiliteit, dit is de mobiliteit die plaatsvindt tussen ouders en zoon/dochter. Sociaal mobiele individuen zijn onderhevig aan verschillende socialisatiecontexten en worden bijgevolg geconfronteerd met verschillende normen en waarden die mogelijk incompatibel zijn. Blau stelt dat *‘the dilemmas faced by mobile individuals in their interpersonal relations inhibit social integration and are responsible for many aspects of their attitudes and conduct’* (Blau, 1956: 290).

Ook Bourdieu verwijst in *Distinction* (1984) naar het belang van sociale mobiliteit om attitudes en handelen te duiden. Dit zogenaamde sociale traject wordt door zijn derde as in de *espace sociale* beschreven. Bourdieu laat dan wel de mogelijkheid open dat de habitus wijzigt in de levensloop, maar de implicaties verbonden aan deze stelling wijzigen door zijn oeuvre heen. Zo beklemtoont hij in *Distinction* (1984) het belang van de primaire socialisatiecontext en met name de klasse van de ouders in de vorming van smaak. Het is in deze socialisatiecontext dat de habitus

gestalte krijgt. Bourdieu vermeldt niet expliciet dat deze habitus rigide en nooit-veranderend is, maar in publicaties uit deze periode schetst hij de habitus toch als een erg stabiel, duurzaam en monolithisch geheel (zie ook Bennett, 2007). Zo stelt Bourdieu in *In other words* (1994) dat de habitus steeds openstaat voor nieuwe ervaringen, zoals het geval is bij het verwerven van een sociale positie die afwijkt van de positie waarin men geboren werd. Hij voegt hier echter onmiddellijk aan toe dat deze nieuwe ervaringen telkens gepercipieerd worden door de lens van de primaire habitus, waardoor deze primaire habitus behoorlijk stabiel blijft tijdens iemands leven (Bourdieu, 1994; zie ook Atkinson, 2010).

In latere werken nuanceert Bourdieu deze uitspraken. Zo verwijst hij in *Pascalian meditations* (2000) naar het bestaan van een gedestabiliseerde habitus, gekenmerkt door interne contradicties en spanningen en in *Esquisse pour une auto-analyse* (2004) omschrijft hij zijn eigen habitus als een *habitus clivé*, een gespleten habitus als gevolg van de sociale mobiliteit die hij zelf heeft ervaren. In deze bijdrage richten we ons op de vraag in welke mate iemands smaak bepaald wordt door de sociale positie van oorsprong. Blijft die primaire habitus attitudes en handelen sturen ook wanneer het individu met een andere materiële en sociale omgeving geconfronteerd wordt? Of wijzigt iemands smaak mee met het verhuizen naar een nieuwe sociale omgeving? We willen dus inzicht verwerven in de impact van verschillende socialisatiecontexten en de mate waarin deze weerspiegeld worden in de huidige smaak van een individu. Op die manier sluit deze analyse nauw aan bij ideeën die recent zijn geuit door de Franse socioloog Bernard Lahire (2004, 2008). Lahire verwerpt het idee van de habitus als een statische en monolithische entiteit die uitsluitend gestuurd wordt door de primaire socialisatiecontext. Ondanks deze theoretische suggesties over het belang van sociale mobiliteit voor de ontwikkeling van smaak blijft empirisch onderzoek hieromtrent schaars. De weinige studies die de samenhang tussen sociale mobiliteit en culturele praxis onder de loep nemen, concentreren zich op cultureel gedrag (Roe, 1992; Van Eijck, 1999) en slechts zelden op disposities of voorkeuren (voor een uitzondering, zie Stein, 2005). Met dit artikel willen we die empirische leemte enigszins opvullen.

2. Theorie

2.1 Esthetische disposities

Esthetische disposities verwijzen naar de manier waarop individuen kunst benaderen, naar het relatieve belang dat gehecht wordt aan bepaalde aspecten in de esthetische perceptie tegenover andere. De esthetische ervaring is geen monolithisch geheel (Csikszentmihalyi &

Robinson, 1990). Parsons (1976; 1987) en Mockros (1993) – beiden ontwikkelingspsychologen – stellen dat de manier waarop een individu een kunstwerk evalueert, afhangt van de vertrouwdheid met kunst – een ontwikkelingsproces dat in verschillende stadia verloopt en dat soortgelijk is voor ieder individu. Zo beschrijven deze auteurs een ontwikkeling die telkens resulteert in een meer weloverwogen perceptie en evaluatie. Door deze stadia heen komt de esthetische beoordeling steeds meer los te staan van persoonlijke preferenties, en wordt ze steeds meer gekaderd in een technische en historische context. Zo heet bij Parsons het eerste stadium bijvoorbeeld *favouritism*, wat verwijst naar een veeleer intuïtieve benadering ingegeven door een spontane voorkeur voor bepaalde kleuren en vormen. Het vijfde en laatste stadium duidt hij aan met *tradition*, waarbij mensen kunstwerken evalueren binnen de tijd en traditie waarin ze tot stand zijn gekomen.

Het is Bourdieu die overtuigend heeft aangetoond – in zijn hele oeuvre, maar voornamelijk in *Distinction* (1984) – hoe de positie van individuen in dat ontwikkelingstraject en dus ook hun culturele preferenties en esthetische disposities, grotendeels wordt gestuurd door hun positie in het sociale veld. Uit zijn empirische materiaal komt een tegenstelling naar voren tussen aristocratisch ascetisme enerzijds en een *goût de nécessité* anderzijds. Bourdieu stelt ‘*taste is a virtue made of necessity*’ (Bourdieu, 1984: 177). Smaak is steeds verbonden met de materiële levenscondities van het individu. Op die manier is de smaak van iemand uit lagere sociale strata vooral gekenmerkt door functionele motieven, zoals de gebruikswaarde of de duurzaamheid van een object. Hiertegenover staat het aristocratisch ascetisme waarbij individuen in staat zijn om materiële condities te overstijgen (luxe habitus) en kunstwerken te beoordelen vanuit een esthetische distantie. Kenmerkend voor deze smaak is de focus op vorm en structuur van culturele objecten, veeleer dan op inhoud en functionaliteit.

Esthetische disposities verschillen van cultureel handelen in een aantal opzichten. Allereerst is cultureel handelen een vorm van sociaal handelen, hetgeen het onderhevig maakt aan sociale motieven. Zo kan cultuurdeelname beïnvloed zijn door sociale motieven in plaats van smaak of preferenties. We denken bijvoorbeeld aan situaties waarbij individuen het gezelschap waarmee ze een culturele instelling bezoeken belangrijker vinden dan het aanbod op het podium (Small, 1998; Smithuijsen, 1997). Ook statusgerelateerde motieven zullen een grotere rol spelen bij culturele praktijken, in tegenstelling tot disposities die minder zichtbaar zijn voor de sociale omgeving van het individu. Ganzeboom deelt cultuurdeelname op volgens de mate waarin ze individuen de mogelijkheid geven om status te verwerven. Vormen van culturele activiteiten die deze mogelijkheid bieden, zijn activiteiten waar deelname gebruikelijk

is en het ontmoetingsaspect sterk op de voorgrond staat, zoals concert- of theaterbezoek (Ganzeboom, 1982, zie ook Roose & Vander Stichele, 2010). Ganzeboom verwijst in deze context ook naar sociale mobiliteit en stelt dat sociale stijgers de neiging zullen hebben om dergelijke statusverlenende cultuurvormen te gebruiken om hun nieuw verworven positie te bevestigen en te beklemtonen. Inderdaad spelen net in de context van sociale mobiliteit zulke zichtbare kenmerken een grote rol. Sociaal mobiele individuen gaan over van de ene sociale groep naar de andere en streven hierbij naar sociale aanvaarding van de nieuwe groep aan de hand van dergelijke waarneembare kenmerken – hetgeen verwerping van de sociale groep van oorsprong als neveneffect kan hebben. Ook Blau (1956) verwijst naar het belang van zulke zichtbare kenmerken en verbindt ze met de dilemma's waarmee sociaal mobiele individuen worden geconfronteerd. Centraal in deze dilemma's is het aannemen/verwerpen van bepaalde sociale gebruiken en verplichtingen; keuzes die zullen worden gestuurd door sociale sanctie/goedkeuring. Bij een focus op disposities – en niet op concreet waarneembaar gedrag – proberen we voorbij te gaan aan dergelijke vormen van *impression management*.

In dit artikel staan disposities tegenover films centraal. De redenen voor de populariteit van muziek als onderzoeksobject in cultuursociologisch onderzoek zijn ook van toepassing op films (vergelijk Bourdieu, 1984). Films worden gekenmerkt door een enorme variëteit in genres, van lowbrow tot highbrow. Zo zal onze focus op films geen beperking inhouden wat de socio-demografische kenmerken van de participanten betreft. Films kennen immers een zeer grote verspreiding.

Wij nemen vier disposities op in onze analyse – disposities die soortgelijk zijn aan onderzoek van Roose (2003, 2008a) bij verwachtingen ten aanzien van theater en klassieke concerten – te weten de innovatieve, de emotionele, de normatieve en de actiedispositie. Zo verwijst de innovatieve dispositie naar de mate waarin individuen vormelijke vernieuwing belangrijk vinden in films. Onder meer speciaal en creatief camerawerk, originaliteit qua vorm en stijl en innovativiteit van de regie zijn dan belangrijke criteria van beoordeling. Deze dispositie stelt vormelijke aspecten van een film centraal en is als dusdanig te begrijpen binnen het aristocratisch ascetisme. Hiertegenover staan disposities die meer georiënteerd zijn op de boodschap, op de inhoud van een film. Zo wijst de emotionele dispositie naar het potentieel van films om een publiek emotioneel te raken. Deze dispositie zal – in lijn met Bourdieu's denkkader – gestructureerd zijn volgens de sociale hiërarchie: individuen in lage sociale posities zullen hoger scoren op deze dispositie in vergelijking met individuen uit hogere sociale strata. Bovendien zal deze dispositie gekenmerkt worden door duidelijke geslachtsverschillen gezien het 'vrouwelijke' en psychologische karakter van deze dispositie (O'Connor & Boyle,

1993). De actiedispositie – die samenvalt met het *Aktion Genu schema* van Schulze (1995) – vormt de mannelijke en meer fysieke pendant van de emotionele dispositie. Schulze oordeelt dat dit schema het best tot uitdrukking komt in muziek en verwijst hierbij naar luide, snelle en agressieve muziekgenres. Toegepast op film verwijst deze dispositie naar het belang dat wordt gehecht aan actie, geweld, spanning en avontuur in films. De vierde of normatieve dispositie verwijst ook naar de inhoud van films, maar duidt op een al dan niet kritische houding van films tegenover de maatschappelijke werkelijkheid. Films worden beoordeeld op het al dan niet innemen of verdedigen van een normatief standpunt. Deze dispositie valt te kaderen binnen het *Bildungsideal* (Schulze, 1995): kunst met de grote K moet aanleiding geven tot kritische contemplatie. De *Bildungsbürger* is immers een gecultiveerde mens, een intellectueel die kritisch staat tegenover en nadenkt/discussieert over de sociale realiteit rondom hem/haar. Vandaar dat we verwachten dat deze normatieve dispositie samenhangt met een hogere sociale status.

We suggereren hier uiteraard niet dat dit een exhaustieve lijst is van alle mogelijke verwachtingen ten aanzien van films of kunst. Andere verwachtingen zijn denkbaar en aanwezig in de literatuur (zie onder meer Mockros, 1993; Parsons, 1976, 1987; Roose, 2008a; Rössel, 2011; Schulze, 1995). Het is in het kader van deze studie voldoende om enkele contrasterende disposities te hebben met betrekking tot highbrow/lowbrow en sociale achtergrond die relevant zijn voor het medium dat wij bestuderen, met name films.

2.2 Sociale mobiliteit

Zoals Sorokin aanhaalt, ligt de sociologische relevantie van sociale mobiliteit in de consequenties ervan (Sorokin, 1941). Deze gevolgen vallen samen met de dilemma's waarmee sociaal mobiele individuen geconfronteerd worden en die we bij monde van Blau en Bourdieu in de inleiding naar voren schoven. Mobiele individuen worden gedwongen om te kiezen tussen twee sociale groepen en de daarmee geassocieerde waarden en normen. Blijven sociale dalers trouw aan de waarden en normen kenmerkend voor de context van oorsprong, waardoor ze mogelijk sociale afkeuring zullen ervaren binnen de nieuwe sociale omgeving? Of verloochenen ze de attitudes en gebruiken waarmee ze opgroeiden? Sociale stijgers worden met een analoog dilemma geconfronteerd.

In deze context is het onderscheid tussen de socialisatie- en de maximalisatiehypothese relevant (Van Eijck, 1999). De maximalisatiehypothese – die gebaseerd is op de statusverwervingstheorie van Ganzeboom (1982) – verwijst naar de situatie waarin sociaal mobiele individuen hun hoogste positie etaleren. Ze doen dit door – los van het feit dat

ze gedaald of gestegen zijn – attitudes en handelingen te vertonen die geassocieerd zijn met de hoogste sociale positie waarmee ze in contact kwamen. Voor sociale dalers is dit de sociale positie van oorsprong, voor sociale stijgers is dit de huidige verworven positie. Een verklaring voor deze hypothese beroept zich op het opbouwen van een zekere culturele competentie, een zogenaamde *deciphering ability* (Bourdieu, 1993). Dit is de mate waarin individuen kunst kunnen decoderen en ontleden, en is gerelateerd aan cultureel kapitaal. Personen met veel cultureel kapitaal bezitten de schema's en registers om de realistische code – dit is de code die in het alledaagse leven wordt toegepast – te overstijgen wanneer ze naar kunst kijken. Zo zijn zij in staat om aandacht te hebben voor formele aspecten en deze te waarderen. Als individuen eenmaal een dergelijke *deciphering ability* geïnternaliseerd hebben – zij het in de primaire socialisatiecontext of in de secundaire – dan verliezen ze deze gave niet als gevolg van sociale mobiliteit. De socialisatiehypothese verwijst naar een andere situatie: hierbij heeft de primaire socialisatiecontext een blijvende invloed op de attitudes en handelingen van mobiele individuen. Deze hypothese gaat er dus vanuit dat attitudes en handelingen van mobiele individuen blijvend gestuurd worden door de sociale positie van oorsprong. Van Eijck vindt empirisch bewijs voor deze hypothese in Nederland: opwaarts mobiele individuen blijken meer deel te nemen aan populaire cultuur dan aan 'hoge' cultuur (Van Eijck, 1999).

Beide hypothesen sluiten elkaar echter niet uit. Zo is er een situatie mogelijk waarbij zowel opwaarts als neerwaarts mobiele individuen beïnvloed worden door de secundaire socialisatiecontext. Deze situatie duiden we aan als de adaptatiehypothese. In haar onderzoek in Duitsland vindt Stein (2005) empirisch materiaal dat deze hypothese ondersteunt. Zij gaat het effect na van sociale mobiliteit op iemands levensstijl, gemeten aan de hand preferenties en gedrag verbonden aan het *Hochkulturschema*. Haar resultaten tonen aan dat mobiele individuen zich meer laten leiden door de secundaire socialisatiecontext dan door de context verbonden aan de sociale positie van oorsprong. Als een mogelijk verklarende mechanisme waardoor deze situatie tot stand komt, kan Mertons concept van anticipatorische socialisatie worden aangehaald (Merton, 1968). Hierbij anticiperen individuen op hun toekomstige sociale mobiliteit en gaan ze attitudes en gedrag al op voorhand incorporeren. Zo vindt Roe (1992) dat adolescenten die opwaartse sociale mobiliteit verwachten, hierop anticiperen door een highbrow muzieksmaak aan te nemen en een afkeer voor lowbrow muziek te vertonen. Analoog hieraan zijn individuen die een neerwaarts mobiele beweging verwachten, afkerig van highbrow muziek.

Centraal in deze bijdrage staat de mate waarin sociale mobiliteit een invloed heeft op esthetische disposities. Zijn esthetische disposities uit-

Tabel 1 *Mogelijke combinaties van socialisatiecontext en mobiliteit op esthetische disposities*

	Huidige disposities worden voornamelijk gestuurd door:	Hypothese
Opwaarts mobiel	primaire socialisatie (lagere status)	Socialisatie
Neerwaarts mobiel	primaire socialisatie (hogere status)	
Opwaarts mobiel	secundaire socialisatie (hogere status)	Adaptatie
Neerwaarts mobiel	secundaire socialisatie (lagere status)	
Opwaarts mobiel	secundaire socialisatie (hogere status)	Maximalisatie
Neerwaarts mobiel	primaire socialisatie (hogere status)	
Opwaarts mobiel	primaire socialisatie (lagere status)	(Theoretisch onlogisch)
Neerwaarts mobiel	secundaire socialisatie (lagere status)	

lopers van de primaire socialisatiecontext, past het individu zich aan aan zijn nieuwe sociale omgeving, of spelen statusoverwegingen een rol? Bij het effect van sociale mobiliteit op esthetische disposities nemen we dus drie mogelijke verbanden in beschouwing. De eigenheid van elk verband wordt bepaald door de combinatie van het effect van sociale mobiliteit op de sociale stijger en op de sociale daler. Tabel 1 geeft de mogelijke combinaties weer.

2.3 Sociale mobiliteit en esthetische disposities

In *Distinction* (1984) beklemtoont Bourdieu het belang van primaire socialisatie voor de habitus, voor de disposities en handelingen van het individu. Deze primaire socialisatie oefent een blijvende invloed uit gedurende het latere leven van het individu. Toegepast op onze onderzoeksvraag betekent dit dat de esthetische disposities een uitloper zijn van de positie van oorsprong, namelijk van de sociale positie van de ouders. Dit is in lijn met de socialisatiehypothese en conform het idee dat de habitus zijn oorsprong heeft in de kindertijd en stabiel blijft gedurende de levensloop.

Een recente stroming in de cultuursociologische literatuur – teruggaand naar Merton (1968) en recent aangehaald door Lahire (2004, 2008) – wijst echter op het belang van meerdere socialisatiecontexten voor cultureel gedrag en smaak. De invloed van de primaire socialisatiecontext wordt hier als minder permanent opgevat (zie ook Erickson, 1996) en er wordt aandacht gegeven aan andere socialisatiecontexten dan het nucleaire gezin. Dit sluit nauw aan bij het idee van Simmel (1955) dat aangeeft dat het individu zich op de intersectie van meerdere sociale groepen

Tabel 2 Overzicht hypothesen relatie tussen mobiliteit en disposities.

Socialisatiehypothese	De invloed van de sociale positie van oorsprong op huidige esthetische disposities is groter dan de invloed van de huidige sociale positie.
Adaptatiehypothese	De invloed van de sociale positie van oorsprong op huidige esthetische disposities is kleiner dan de invloed van de huidige sociale positie.
Maximalisatiehypothese	De socialisatiecontext met de sterkste invloed op de huidige esthetische disposities is de context die geassocieerd is met de hoogste sociale status.

265

bevindt. Anticipatorische socialisatie is dan een mogelijk mechanisme waarbij andere contexten dan de primaire een invloed kunnen uitoefenen op huidige attitudes.

De maximalisatiehypothese verwijst naar het derde mogelijke effect van sociale mobiliteit op disposities. In deze situatie worden disposities gestuurd door de socialisatiecontext die geassocieerd is met de hoogste sociale status. Dit kan voortvloeien uit een maximalisatie van de culturele competentie van het individu door de verschillende socialisatiecontexten heen. Samengevat, onze verwachtingen kunnen opgesplitst worden in twee sets van hypothesen.

1. We verwachten dat individuen die zich in lagere sociale strata van de maatschappij bevinden, lager zullen scoren op de innovatieve en de normatieve dispositie en hoger zullen scoren op de emotionele en actiedispositie in vergelijking met individuen uit hogere sociale strata. Analoog hiermee verwachten we dat individuen afkomstig uit hogere sociale strata hoger zullen scoren op de innovatieve en normatieve dispositie en lager op de emotionele en actiedispositie in vergelijking met individuen uit lagere sociale strata.
2. De mogelijke effecten van sociale mobiliteit op de esthetische disposities worden weergegeven in tabel 2.

3. Data en methoden

3.1 Steekproef en methode van dataverzameling

Om de hypothesen te testen maken we gebruik van data die zijn verzameld met de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004'. Dit is een grootschalig survey-onderzoek waarbij gegevens zijn verzameld over een brede waaier van cultureel gedrag en attitudes bij 2849 aselect geselecteerde individuen tijdens *computer-assisted face-to-face* interviews (Lievens, Waage & De Meulemeester, 2006). Het responspercentage bedraagt 61 procent (AAPOR, 2009).

3.2 Variabelen

266

Esthetische disposities. Op basis van een exploratorische factoranalyse op elf items onderscheiden we vier dimensies. De items verwijzen naar aspecten van films die respondenten al dan niet belangrijk vinden wanneer ze een film bekijken. Het belang van elk item diende aangegeven te worden aan de hand van een zeven-punts Likert-schaal tussen ‘nooit belangrijk’ en ‘altijd belangrijk’. Voor elke factor worden regressiescores berekend. De vier afhankelijke variabelen hebben dus een gemiddelde van nul en een standaardafwijkingen van ongeveer één. Tabel 3 geeft de patroonmatrix na promax rotatie weer. Op basis van de *scree plot* en onze theoretisch overwogen disposities houden we vier factoren over (de Eigenwaarde van de vierde factor bedraagt 0,984). De eerste factor is de innovatieve dispositie en verwijst naar de mate waarin individuen belang hechten aan de vormelijke aspecten van films. Meerbepaald meten we hier in welke mate originaliteit en een vernieuwende regie belangrijk worden geacht. Bij de emotionele en actiedispositie ligt de klemtoon niet zozeer op hoe iets in beeld wordt gebracht, maar wat er in beeld wordt gebracht. Zo verwijst de emotionele dimensie naar de kracht van een film om de kijker emotioneel te beroeren. De actiedimensie verwijst naar de mate waarin het individu het belangrijk vindt dat geweld, actie, en avonturen worden weergegeven op het scherm. De normatieve dimensies ten slotte verwijst naar de wens van kijkers dat films moeten aanzetten tot contemplatie en reflexiviteit. Ze moeten kijkers sensibiliseren, wakker schudden en ze een andere kijk op de realiteit geven.

Tabel 3 *Esthetische disposities. Patroonmatrix na factoranalyse met Promaxrotatie.*

Dispositie	Item	1	2	3	4
Innovatief	Origineel is qua vorm of stijl	0,735	-0,006	0,022	-0,052
	Van speciaal of creatief camerawerk gebruik maakt	0,742	-0,073	-0,023	0,083
	Vernieuwend is qua regie	0,768	0,055	-0,012	-0,025
Emotioneel	Ontroerend is	-0,016	0,719	0,051	-0,027
	Romantisch is	-0,058	0,822	-0,091	0,000
	Personages bevat waarin u zich makkelijk kan inleven	0,112	0,448	0,078	0,115
Actie	Actie en avontuur bevat	0,020	0,108	0,018	0,621
	Geweldscènes bevat	-0,017	-0,063	-0,008	0,789
Normatief	Onrecht en onderdrukking aanklaagt	-0,104	-0,028	0,802	0,040
	Kritiek levert op de samenleving	0,064	-0,070	0,677	0,017
	Waarden uitdraagt	0,084	0,157	0,536	-0,088

Sociale mobiliteit. In de vragenlijst werd gepeild naar het opleidingsniveau van de respondent, en van beide ouders van de respondent. Deze variabele bestaat uit vier categorieën: (1) lager onderwijs, (2) lager secundair onderwijs, (3) hoger secundair onderwijs en (4) hoger onderwijs. Sociale mobiliteit operationaliseren we aan de hand van mobiliteit in opleidingsniveau. Volgens Dimaggio en Useem (1978) is het opleidingsniveau de belangrijkste determinant voor de mate waarin individuen betrokken zijn in kunst, dit tegenover andere predictoren, zoals inkomen of beroep. Bovendien vindt Bourdieu sterke verbanden tussen opleidingsniveau en preferenties (Bourdieu, 1993). Aangezien we ons hier concentreren op de wijze waarop een cultureel product wordt toegeëigend, op esthetische disposities – die training en kennis vergen – lijkt deze operationalisering ons legitiem. Als positie van oorsprong nemen we het gemiddelde van het opleidingsniveau van vader en moeder (Van Eijck, 1999).

Geslacht en leeftijd, gecentreerd rond het gemiddelde, worden in de analyse opgenomen als controlevariabelen. Ook nemen we een variabele op die weergeeft in welke mate iemand *film- en dvd-besprekingen* heeft gelezen de afgelopen maand. Deze variabele vormt een indicator voor zelf verworven expertise en competentie omtrent film en is als dusdanig een proxy voor filmgerelateerd cultureel kapitaal. In tabel 4 geven we de frequentieverdelingen weer van de categorische variabelen die in ons model worden opgenomen.

4. Analyse

Om onze hypothesen te toetsen maken we gebruik van zogenaamde Diagonale Referentie Modellen (DRM), een statistische techniek om de effecten van sociale mobiliteit te onderzoeken die ontwikkeld werd door

Tabel 4 *Frequentieverdelingen van de categorische variabelen opgenomen in het model.*

Variabele/waarde	Procent	Variabele/waarde	Procent
Geslacht		Opleiding ouders	
Man	48,4	Lager onderwijs	47,4
Vrouw	51,6	Lager secundair onderwijs	26,4
Opleiding respondent		Hoger secundair onderwijs	17,4
Lager onderwijs	26,5	Hoger onderwijs	8,8
Lager secundair onderwijs	20,4	Film- en dvd besprekingen	
Hoger secundair onderwijs	28,6	Nooit	63,1
Hoger onderwijs	24,5	Eén keer/paar keer	29,9
		Meerdere keren/dagelijks	7,0

Sobel (1981, 1985). Deze techniek corrigeert verschillende nadelen van andere technieken (Hendrickx, De Graaf, Lammers & Ultee, 1993; Stein, 2006) en geeft ons de mogelijkheid om de effecten van positie van oorsprong, huidige positie en sociale mobiliteit van elkaar te onderscheiden. DRM worden in verschillende domeinen gehanteerd om de invloed van sociale mobiliteit te onderzoeken, zoals vruchtbaarheid (Sobel, 1985), politiek gedrag (Weakliem, 1992), attitudes jegens etnische minderheden (Tolsma, De Graaf & Quillian, 2009), et cetera.

Het theoretische vertrekpunt van deze techniek is het idee om de attitudes en handelingen van immobiele individuen – dit zijn de individuen op de diagonaal – als de kern te zien van een bepaalde sociale groep. Vervolgens worden de scores op de disposities voor de *off-diagonals* gemodelleerd als een functie van scores op de disposities op de diagonaal. Het basismodel is:

$$Y_{ijk} = p + \mu_{ii} + (1 - p) + \mu_{jj} + \mathcal{E}_{ijk} \quad (\text{model 0})$$

Wanneer we het basismodel uitbreiden met covariaten wordt dit:

$$Y_{ijk} = p \cdot \mu_{ii} + (1 - p) \cdot \mu_{jj} + \sum \beta_b x_{ijb} + \mathcal{E}_{ijk} \quad (\text{model 1})$$

Het subscript i verwijst naar de sociale positie van oorsprong, terwijl het subscript j naar de verworven sociale positie verwijst. Y_{ijk} is de waarde op de afhankelijke variabele voor cel ij , waarin k observaties zitten. μ_{ii} – de corresponderende cel voor de positie van oorsprong op de diagonaal – en μ_{jj} – de corresponderende diagonale cel voor de verworven sociale positie – zijn de populatiegemiddelden. De p -parameter verwijst naar de impact van de positie van oorsprong, relatief aan de impact van de verworven sociale positie ($1 - p$). Als we deze parameters koppelen aan onze hypothesen, levert een p -waarde lager dan 0,5 ondersteuning voor de adaptatiehypothese. In dit geval worden disposities voornamelijk gestuurd door de verworven sociale positie. In de omgekeerde situatie, wanneer p hoger is dan 0,5 levert dit evidentie voor de socialisatiehypothese.

Om de maximalisatiehypothese te toetsen maken we een dummyvariabele mx_{ijm} aan die aangeeft of het individu opwaartse of neerwaartse sociale mobiliteit heeft ervaren. Neerwaarts mobiele individuen scoren één op deze variabele, opwaarts mobiele individuen scoren nul. Het maximalisatiemodel is:

$$Y_{ijk} = (p + mx_{ijm}) \cdot \mu_{ii} + (1 - (p + mx_{ijm})) \cdot \mu_{jj} + \sum \beta_b x_{ijb} + \mathcal{E}_{ijk} \quad (\text{model 2})$$

In dit model is de impact van de sociale positie van oorsprong voor neerwaarts mobiele individuen gelijk aan $p + m$, voor de opwaarts mobiele individuen blijft dit de p -waarde. Aangezien het theoretisch weinig steek houdt om impactparameters buiten het interval tussen nul en één te interpreteren werden er restricties aan het model opgelegd, namelijk ' $m + p \leq 1$ '.

5. Resultaten

Tabel 5 geeft de parameterschattingen weer voor de verschillende afhankelijke variabelen, te weten de innovatieve, emotionele, actie- en normatieve dimensie. Enkel voor de innovatieve dispositie levert de maximalisatieparameter m een model op met een betere *fit*. De wens tot het zien van formele vernieuwing in films is duidelijk gestructureerd volgens opleidingsniveau. Individuen met een lager opleidingsniveau vertonen beduidend lagere scores op deze dispositie ($\mu_{11} = -0,349$) in vergelijking met individuen die een hogere opleiding genoten hebben (bijvoorbeeld $\mu_{44} = -0,060$). Als we vervolgens de effecten van sociale mobiliteit bekijken, zien we dat de maximalisatieparameter m significant verschilt van nul, waardoor de relatieve impact van oorsprong voor de sociale daler gelijk is aan $p + m$; terwijl deze voor de sociale stijger gelijk is aan p . Concreet houdt dit in dat de innovatieve dispositie voor de sociale daler bepaald wordt door de context van oorsprong ($0,345 + 0,655$), terwijl deze voor de sociale stijger voornamelijk bepaald wordt door de context van bestemming ($0,345$). De resultaten ondersteunen dus hier de maximalisatiehypothese.

De emotionele en de actiedispositie – de twee functionele disposities – vertonen een gelijkaardige relatie met sociale positie en sociale mobiliteit. Zo merken we dat lager opgeleide individuen sterkere voorkeuren vertonen met betrekking tot de emotionele ($\mu_{11} = -0,266$) en actie ($\mu_{11} = 0,370$) dispositie in vergelijking met hoger opgeleide individuen. Omdat het toevoegen van de maximalisatieparameter m niet resulteerde in een betere *fit* van het model, wordt de maximalisatiehypothese voor beide disposities niet ondersteund. Wanneer we vervolgens naar de mobiliteitsparameter p kijken, zien we dat die voor geen van beide disposities significant verschilt van 0,5. De socialisatie- en adaptatiehypothese worden dus ook niet ondersteund. Concreet houdt dit in dat geen van beide socialisatiecontexten een dominante invloed heeft op deze disposities: beide worden dus in vergelijkbare mate gestuurd door de context van oorsprong en de context van bestemming.

Bij de normatieve dispositie zien we dat hoger opgeleiden ($\mu_{44} = -0,152$) hoger scoren dan lager opgeleiden ($\mu_{11} = -0,363$). Het effect van sociale mobiliteit volgt het patroon van de adaptatiehypothese. Het maximalisatiemodel levert immers geen betere *fit* op en de p -parameter is significant lager dan 0,5 ($p = 0,206$). De normatieve dispositie van sociaal

Tabel 5 Parameterschattingen van de diagonale referentie modellen. Afhankelijke variabelen: innovatieve, emotionele, actie- en normatieve dispositie.

	Vorm				Inhoud/functie				Bildung	
	Innovatief		Emotioneel		Actie		Normatief		Model 0	Model I
	Model 0	Model I	Model 0	Model I	Model 0	Model I	Model 0	Model I		
Mobiliteit parameters										
p : relatieve impact van oorsprong	0,466 (0,064)	0,506 (0,103)	0,345 (0,109)	0,379 (0,151)	0,351 (0,190)	0,379 (0,151)	0,395 (0,091)	0,352 (0,086)	0,210 (0,152)	0,206 (0,131)
m : maximalisatie parameter	—	—	0,655 (0,315)	—	—	—	—	—	—	—
Disposities van de immobielen (geschatte gemiddelden)										
μ_{11} : lager onderwijs	-0,474 (0,037)	-0,304 (0,050)	-0,349 (0,051)	-0,266 (0,048)	0,116 (0,037)	-0,266 (0,048)	-0,182 (0,033)	0,370 (0,041)	-0,157 (0,038)	-0,363 (0,052)
μ_{22} : lager secundair onderwijs	0,127 (0,051)	0,060 (0,054)	0,046 (0,058)	-0,239 (0,053)	0,096 (0,051)	-0,239 (0,053)	0,080 (0,046)	0,299 (0,045)	0,124 (0,053)	-0,042 (0,058)
μ_{33} : hoger secundair onderwijs	0,180 (0,049)	0,067 (0,054)	0,057 (0,049)	-0,308 (0,050)	0,043 (0,045)	-0,308 (0,050)	0,018 (0,041)	0,178 (0,042)	0,111 (0,042)	-0,047 (0,050)
μ_{44} : hoger onderwijs	0,129 (0,058)	-0,078 (0,066)	-0,060 (0,056)	-0,606 (0,070)	-0,208 (0,065)	-0,606 (0,070)	-0,390 (0,056)	-0,235 (0,058)	0,054 (0,048)	-0,152 (0,057)
Covariaten										
$\beta_{geschat}$: vrouwen	—	-0,160 (0,037)	-0,157 (0,036)	0,589 (0,036)	—	0,589 (0,036)	—	-0,498 (0,031)	—	0,119 (0,038)
$\beta_{leefijd}$: leeftijd (gecentreerd)	—	-0,008 (0,001)	-0,008 (0,001)	0,001 (0,001)	—	0,001 (0,001)	—	-0,016 (0,001)	—	0,005 (0,002)
Recensies (niet de voorbije maand)										
B_{1t} : één keer of paar keer/ voorbije maand	—	0,324 (0,043)	0,322 (0,042)	0,127 (0,042)	—	0,127 (0,042)	—	0,073 (0,035)	—	0,252 (0,045)
B_{2t} : meermaals voorbije maand	—	0,525 (0,074)	0,523 (0,074)	0,287 (0,072)	—	0,287 (0,072)	—	0,000 (0,000)	—	0,320 (0,077)
R^2	0,076	0,145	0,149	0,128	0,012	0,128	0,026	0,199	0,014	0,038

mobiele individuen wordt dus voornamelijk beïnvloed door de socialisatiecontext van bestemming.

Er zijn duidelijke geslachtsverschillen in esthetische disposities, voornamelijk bij de emotionele en actiedispositie. Zoals verwacht, appreciëren vrouwen ($\mu_{\text{geslacht}} = 0,598$) emotionele aspecten van films meer dan mannen, terwijl mannen duidelijk een grotere voorkeur hebben ($\mu_{\text{geslacht}} = -0,498$) voor actie in films. Bij het analyseren van de data hebben we ook getoetst of er een interactie-effect is tussen sociale mobiliteit en geslacht om na te gaan of vrouwen op een andere wijze reageren – in termen van esthetische disposities – op sociale mobiliteit dan mannen. Dit interactie-effect wordt niet gevonden.

Ten slotte zien we ook een samenhang tussen de mate waarin iemand film- en dvd-recensies leest – een indicator voor filmgerelateerd cultureel kapitaal door respondenten zelf opgebouwd – en de verschillende disposities. Het frequenter lezen van recensies gaat samen met een sterkere voorkeur voor de twee highbrow disposities, te weten innovatief en normatief. Frequent lezen van recensies gaat ook samen met een sterke waardering voor emotionele aspecten van films. Dit kan zowel betekenen dat personen die een intensere filmervaring verwachten, meer recensies lezen. Anderzijds is het ook mogelijk dat precies door het lezen van recensies individuen meer aandacht gaan hebben voor de verschillende aspecten van een film.

6. Conclusie en discussie

In dit artikel hebben we het effect van sociale mobiliteit op smaak onderzocht, gebruikmakend van esthetische disposities ten aanzien van films als indicator voor smaak. De focus lag dus niet zozeer op welke films iemand bekijkt, maar wel hoe en op basis van welke criteria iemand films beoordeelt. Geïnspireerd door Roose (2003, 2008a) en Schulze (1995) onderzochten we innovatieve, emotionele, normatieve en actiecriteria als esthetische disposities. In navolging van een aantal studies binnen dit veld kozen we ervoor om mobiliteit in hoogst behaalde opleidingsniveau op te nemen (Roe, 1992; Van Eijck, 1999; Stein, 2005). Onze resultaten bevestigen de eerste set van hypothesen die nagaan wat het effect is van de huidige sociale positie op esthetische verwachtingen. Zo scoren individuen uit de hogere sociale strata hoger op de innovatieve en normatieve disposities, wat erop wijst dat zij een voorkeur hebben voor formeel vernieuwende en maatschappelijk kritische films. Tegelijk hebben ze lagere scores op de twee meer inhoudelijk gerichte disposities. Emotioneel geraakt of ontroerd worden en met actie en avontuur geconfronteerd worden, is minder aan hen besteed. Deze bevindingen kunnen we kaderen binnen het onderscheid dat Bourdieu maakt tussen aristocratisch ascetisme en een *goût de nécessité* (Bourdieu, 1984) – of

parallele termen uit zijn analyse van kunstproductie zijn een autonome versus een heteronome benadering (Bourdieu, 1996).

272

Verder tonen onze resultaten een duidelijk geslachtsverschil. Mannen hebben een grotere voorkeur voor actie en avontuur, terwijl vrouwen romantische en emotionele inhouden in films meer weten te waarderen. Dit bevestigt een aantal van de bevindingen van Bennett, Emmison en Frow (1999), die vonden dat vrouwen inderdaad een voorkeur hebben voor genres als de romantische film, musicals en drama, terwijl mannen veeleer westerns en avonturenfilms weten te waarderen. Bovendien toont hun studie ook aan dat mannen een voorkeur hebben voor films met – doorgaans mannelijke – helden die zich kranig weten te weren en een *license-to-kill* hebben, terwijl vrouwen zich meer aangetrokken voelen door films handelend over relaties en romances. Bovendien vindt Roose (2008a) dat het relatieve belang dat gehecht wordt aan een emotionele respons groter is voor vrouwen, maar dat dit effect afneemt naarmate het culturele kapitaal stijgt (Roose, 2008a). Samengevat, onze resultaten bevestigen inzichten dat esthetische disposities en smaak verbonden zijn met geslacht.

Wanneer we onze aandacht richten op de tweede set van hypothesen, dan zien we dat sociale mobiliteit op verschillende manieren in verband staat met disposities. Voor de innovatieve dispositie geldt de maximalisatiehypothese. Dit betekent dat sociale dalers trouw blijven aan het appreciatieprofiel kenmerkend voor hun primaire socialisatiecontext, terwijl sociale stijgers zich deels aanpassen aan de waarderings-schema's typisch voor hun nieuwe omgeving. Het resultaat is dat alle mobiele individuen zich conformeren aan de benadering kenmerkend voor de socialisatiecontext met de hoogste status – en dit kan dus zowel de positie van oorsprong als de nieuw verworven positie zijn. Voor de emotionele en actiedimensie wijzen de resultaten op een bevestiging noch weerlegging van de drie hypothesen – de maximalisatie-, noch de socialisatie- of de adaptatiehypothese gaan op. Resultaten wijzen er veeleer op dat de twee socialisatiecontexten deze disposities beïnvloeden, zonder uitsluitel te geven of de ene nu belangrijker is dan de andere. De normatieve dispositie ten slotte, blijkt te stroken met de adaptatiehypothese. Zowel opwaarts als neerwaarts mobiele individuen passen zich aan hun nieuwe sociale omgeving. Uiteraard hebben we geen inzicht in welke dispositie geactiveerd wordt in een specifieke sociale situatie: *'taste is first of all an opportunism of the moment and of situations'* (Hennion, 2007: 111). Zo bezitten neerwaarts mobiele individuen disposities van de primaire en de secundaire socialisatiecontext – dus zowel highbrow als lowbrow disposities. Is deze verscheidenheid aan disposities in elke situatie actief, of worden highbrow disposities actief in situaties waarin men omringd is door personen uit de primaire socialisatiecontext en worden deze high-

brow disposities onderdrukt in het bijzijn van vrienden en kennissen afkomstig uit de nieuwe sociale omgeving? Deze manco legt dan ook de nood bloot voor verder onderzoek omtrent welke sociale situaties welke disposities of preferenties activeren.

273

In het algemeen wijzen onze resultaten erop dat sociaal mobielen zich deels aanpassen aan hun nieuwe sociale omgeving. Dit is het geval voor zowel mannen als vrouwen, aangezien we geen geslachtsgerelateerde verschillen vinden in het effect van sociale mobiliteit op esthetische disposities. Uitzondering op dit algemene patroon zijn sociale dalers met betrekking tot de innovatieve dispositie. Innovatieve disposities worden voor deze individuen enkel en alleen beïnvloed door de socialisatiecontext van oorsprong. Innovatieve disposities zijn geassocieerd met highbrow en maken deel uit van iemands culturele competentie, van iemands capaciteit om complexe culturele boodschappen te decoderen. Mensen ontwikkelen zo'n competentie via jarenlange blootstelling aan het medium, waardoor ze zijn vormtaal, zijn geschiedenis, en ook de taal en geschiedenis van andere kunstvormen kennen. Dit kost een niet geringe investering en moeite (vergelijk Bourdieu, 1993). Neerwaarts mobielen verliezen die competentie niet, opwaarts mobielen verwerven deze competentie wanneer ze zich aanpassen aan hun nieuwe omgeving.

Het is interessant om onze bevindingen te vergelijken met de resultaten uit de studie van Van Eijck (1999). In het bijzonder is het interessant om na te gaan hoe effecten van sociale mobiliteit verschillen voor cultureel handelen versus disposities. Van Eijcks analyse levert bewijsmateriaal aan voor de socialisatiehypothese: opwaarts mobielen nemen minder deel aan highbrow activiteiten en consumeren meer populaire cultuuruitingen dan individuen die geen of nauwelijks sociale mobiliteit hebben ervaren. Waarom heeft sociale mobiliteit een andere invloed op handelen dan op disposities? Lahire stelt dat '*practices and tastes are in no way equivalent*' (Lahire, 2008: 182). Het aanpassen aan nieuwe disposities vergt een grotere inspanning dan eenvoudigweg conformeren aan normen met betrekking tot cultureel handelen. Onze resultaten tonen aan dat sociaal mobielen zich inderdaad aanpassen aan de nieuwe omgeving, maar dat die aanpassing zelden volledig is. Mobielen blijven de kenmerken meedragen die ze zich in hun primaire socialisatie eigen hebben gemaakt. Bourdieu vermeldt dat mobiele individuen nooit helemaal dezelfde vertrouwdheid kunnen hebben met de cultuur kenmerkend voor een sociaal stratum als die personen die in dat stratum zijn geboren en getogen (Bourdieu, 1984). Deze *parvenus* ontberen waarschijnlijk – hier kunnen we slechts tentatief enkele mogelijke verklaringen aanreiken – het zelfvertrouwen om de culturele gebruiken kenmerkend voor personen die in een bepaalde sociale omgeving zijn opgegroeid,

te etaleren. Dit heeft mogelijk te maken met een besef, een vorm van sociaal zelfbewustzijn, dat ze zich toch niet helemaal de gebruiken en gewoontes hebben eigen gemaakt. Blijkbaar is de consumptie van culturele producten meer vergroeid met de positie van oorsprong dan de wijze waarop culturele producten worden gesmaakt. Verder onderzoek naar verschillen tussen attitudes/disposities en gedrag is noodzakelijk om de onderliggende, beïnvloedende processen bloot te leggen.

Onze bevindingen zijn misschien nog het beste te kaderen binnen het latere werk van Pierre Bourdieu en recente publicaties van Bernard Lahire. In *Pascalian meditations* (2000) verwijst Bourdieu naar de veelheid van intra- en intergenerationele bewegingen die aanleiding geven tot een gedestabiliseerde habitus, een habitus die gekenmerkt wordt door interne verscheurdheid en tegenstelling (Bourdieu, 2000: 160). In *Esquisse pour une auto-analyse* (2004) kenschetst Bourdieu zijn eigen habitus als een *habitus clivé*, een habitus gekenmerkt door interne verdeeldheid, die moet worden verklaard vanuit zijn eigen opwaartse sociale mobiliteit. Inderdaad, in zijn latere oeuvre verwerpt Bourdieu het idee van eenheid, van het monolithische van de habitus, zo kenmerkend voor zijn vroegere werk, zoals *Distinction*. Lahire (2004) kan in dit opzicht als een intellectuele erfgenaam van de latere Bourdieu worden gezien. Ook hij wijst immers op het belang van meerdere socialisatiecontexten en verwerpt het idee van de habitus als louter en alleen bepaald door de sociale klasse van oorsprong.

In dit opzicht kunnen we Lahire bijtreden in zijn oproep dat verder onderzoek zich moet gaan concentreren op intra-individuele verschillen in smaak. Toekomstige studies moeten bovendien rekening houden met mogelijke verschillen tussen culturele praktijken, attitudes/disposities en hun antecedenten. Onze data lieten zo'n analyse niet toe – gelijk een beperking van onze empirische analyse. Uiteraard blijft dit vruchtbare grond voor verder onderzoek. De bijdrage van dit artikel ligt in het feit dat de samenhang tussen esthetische disposities en sociale mobiliteit onder de loep werd genomen, wijzend op een invloed van verschillende socialisatiecontexten – en niet alleen van de sociale klasse van oorsprong.

Noot

1. Stijn Daenekindt is assistent/doctoraatsstudent verbonden aan de vakgroep Sociologie, Universiteit Gent. In het kader van zijn doctoraat focust hij zich op culturele smaak en handelingen, op dissonante en consonante smaakprofielen, en de samenhang met meerdere contexten van socialisatie. Correspondentieadres: Korte Meer 3-5, 9000 Gent (stijn.daenekindt@ugent.be). Henk Roose is docent aan de vakgroep Sociologie aan Universiteit Gent. Zijn onderzoek is gericht op de relatie tussen cultuurdeelname en sociale stratificatie, de empirische analyse van esthetische disposities, en de ontwikkeling van methoden voor publiekssurveys.

Literatuur

- American Association for Public Opinion Research. (2009). *Standard definitions: Final dispositions of case codes and outcome rates for surveys*. Lenaxa, KS: AAPOR.
- Atkinson, W. (2010). Phenomenological additions to the Bourdieusian toolbox: Two problems for Bourdieu, two solutions from Schutz. *Sociological Theory*, 28, 1-19.
- Bennett, T. (2007). Habitus clivé : Aesthetics and politics in the work of Pierre Bourdieu. *New Literary History*, 38, 201-228.
- Bennett, T., Emmison, M. & Frow, J. (1999). *Accounting for tastes: Australian everyday cultures*. Cambridge University Press.
- Blau, P.M. (1956). Social mobility and interpersonal relations. *American Sociological Review*, 21, 290-295.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgment of taste*. MA: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1996). *The rules of art. Genesis and structure of the literary field*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1993). Outline of a sociological theory of art perception. In Bourdieu P. (ed.), *The field of cultural production* (pp. 215-239). Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1994). *In other words: Essays towards a reflexive sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2000). *Pascalian meditations*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2004). *Esquisse pour une auto-analyse*. Paris: Éditions Raison D'Agir.
- Chan, T.W. & Goldthorpe, J.H. (2007). Social stratification and cultural consumption: Music in England. *European Sociological Review*, 23, 1-19.
- Csikszentmihalyi, M. & Robinson, R.E (1990). *The art of seeing. An interpretation of the aesthetic encounter*. Malibu, California: The J. Paul Getty Trust.
- Dimaggio, P. & Useem, M. (1978). Social class and arts consumption: The origins and consequences of class differences in exposure to the arts in America. *Theory and Society*, 5, 141-161.
- Erickson, B.H. (1996). Culture, class, and connections. *American Journal of Sociology*, 102, 217-251.
- Elchardus, M. & Siongers, J. (2007). Ethnocentrism, taste and symbolic boundaries. *Poetics*, 35, 215-238.
- Eijck, K. van (1999). Socialization, education, and lifestyle: How social mobility increases the cultural heterogeneity of status groups. *Poetics*, 26, 309-328.
- Eijck, K. van, De Haan, J. & Knulst, W. (2002). Snobbisme hoeft niet meer: De interesse voor hoge cultuur in een smaakdemocratie. *Mens & Maatschappij*, 77 (2), 153-177.

- Eijck, K. van & Lievens, J. (2008). Cultural omnivorousness as a combination of highbrow, pop, and folk elements: The relation between taste patterns and attitudes concerning social integration. *Poetics*, 36, 217-242.
- Ganzeboom, H.B.G. (1982). Cultuurdeelname als verwerking van informatie of verwerving van status. Een confrontatie van twee alternatieve verklarende theorieën aan de hand van reeds verricht onderzoek. *Mens & Maatschappij*, 4, 341-372.
- Hendrickx, J., De Graaf, N.D., Lammers, J. & Ultee, W. (1993). Models for status inconsistency and mobility: A comparison of the approaches by Hope and Sobel with the mainstream square additive model. *Quality & Quantity*, 27, 335-352.
- Hennion, A. (2007). Those things that hold us together: Taste and sociology. *Cultural Sociology*, 1, 97-114.
- Katz-Gerro, T. & Yaish, M. (2008). Cultural capital: Between taste and participation. *Consumers, Commodities & Consumption*, 9.
- Lahire, B. (2004). *La culture des individus: Dissonances culturelles et distinction de soi*. Paris: La Découverte.
- Lahire, B. (2008). The individual and the mixing of genres: Cultural dissonance and self-distinction. *Poetics*, 36, 166-188.
- Lievens, J., Waege, H. & De Meulemeester, H. (2006). *Cultuurkijker. Cultuurparticipatie gewikt en gewogen. Basisgegevens van de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004'*. Antwerp: De Boeck.
- Merton, R.K. (1968 [1949]). *Social theory and social structure*. (Enlarged edition ed.) London/New York: The Free Press.
- Mockros, C.A. (1993). The development of aesthetic experience and judgment. *Poetics*, 21, 411-427.
- O'Connor, B. & Boyle, R. (1993). *Dallas with balls: Televised sport, soap opera and male and female pleasures*. *Leisure Studies*, 12 (2), 107-119.
- O'Connor, B. (1997). Gender, class and television viewing: Audience response to the 'Ballroom of romance'. In Kelly, M.J. & O'Connor, B. (eds.), *Media audiences in Ireland: Power and cultural identity* (pp. 63-87). University College Dublin Press.
- Parsons, M.J. (1976). A suggestion concerning the development of aesthetic experience in children. *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 34, 305-314.
- Parsons, M.J. (1987). *How we understand art: A cognitive developmental account of aesthetic experience*. Cambridge University Press.
- Peterson, R.A. & Simkus, A. (1992). How musical tastes mark occupational status groups. In M. Lamont & M. Fournier (eds.), *Cultivating differences: Symbolic boundaries and the making of inequality* (pp. 152-186). The University of Chicago Press.

- Rees, K. van, Vermunt, J. & Verboord, M. (1999). Cultural classifications under discussion: Latent class analysis of highbrow and lowbrow reading. *Poetics*, 26, 349-365.
- Roe, K. (1992). Different destinies – different melodies: School achievement, anticipated status and adolescents' tastes in music. *European Journal of Communication*, 7, 335-357.
- Roose, H. & Waege, H. (2003). Van passant tot connaisseur: Een empirische studie over de interne gelaagdheid en de esthetische verwachtingen van het hedendaagse theaterpubliek. *Mens & Maatschappij*, 78 (3), 242-263.
- Roose, H. (2008a). Many-voiced or unisono? An inquiry into motives for attendance and aesthetic dispositions of the audience attending classical concerts. *Acta Sociologica*, 51, 237-253.
- Roose, H. (2008b). Home and away. An exploratory analysis of public and private music consumption in Flanders. *Tijdschrift voor Sociologie*, 29 (4), 424-451.
- Roose, H. & Vander Stichele, A. (2010). Living room versus concert hall. Patterns of music consumption in Flanders. *Social Forces*, 89 (1), 185-208.
- Rössel, J. (2011). Cultural capital and the variety of modes of cultural consumption in the opera audience. *The Sociological Quarterly*, 52, 83-103.
- Schulze, G. (1995). *Die Erlebnisgesellschaft: Kultursoziologie der Gegenwart*. Frankfurt/New York: Campus Verlag.
- Simmel, G. (1955). *Conflict & the web of group-affiliations*. New York: The Free Press.
- Small, C. (1998). *Musicking. The meanings of performing and listening*. Wesleyan University Press.
- Smithuijsen, C. (1997). *Het luisterpeleton. Twee generaties concertgangers vergeleken aan de hand van onderzoek naar Utrechtse abonnementshouders in 1961 en 1993*. Boekmanstudies.
- Sobel, M.E. (1981). Diagonal mobility models – A substantively motivated class of designs for the analysis of mobility effects. *American Sociological Review* 46 (6), 893-906.
- Sobel, M.E. (1985). Social mobility and fertility revisited – Some new models for the analysis of the mobility effects hypothesis. *American Sociological Review* 50 (5), 699-712.
- Sorokin, P.A. (1941). *Social and cultural mobility*. Illinois: Free Press of Glencoe.
- Stein, P. (2005). Sozial Mobilität und Lebensstile: Anwendung eines Modells zur Analyse von Effekten sozialer Mobilität in der Lebensstilforschung. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 57, 205-229.

- Stein, P. (2006). *Lebensstile im Kontext von Mobilitätsprozessen*. VS Verlag.
- Tolsma, J., De Graaf, N.D. & Quillian, L. (2009). Does intergenerational social mobility affect antagonistic attitudes towards ethnic minorities? *The British Journal of Sociology*, 60 (2), 257-277.
- Veblen, T. (1953 [1899]). *The theory of the leisure class: An economic study of institutions*. New York: Mentor.
- Weakliem, D.L. (1992). Does social mobility affect political behaviour? *European Sociological Review*, 8 (2), 153-165.